

Quan ens ve a veure l'Ossa, fem festa grossa!



Andorra, com a país de muntanya, ha hagut de sobreposar-se a condicions adverses: fred i neu, pendents escarpats, esllavissades, riudes i tota mena de perills que s'amagaven als boscos.

No obstant això, **ens n'hem sortit**.

A l'hivern, l'estació que solia ser la més dura de l'any, **fem festa grossa per celebrar que ens hem guanyat el nostre espai** en un entorn complicat. És així que van néixer les Festes de l'Ossa a diversos indrets del país.

El **perquè són osses i no ossos** no ho sabem de ben segur. Es creu que les Festes de l'Ossa estan basades en la llegenda de cal Moles, protagonitzada per una ossa. També s'ha dit que en aquesta zona fèiem servir la paraula ossa per designar l'animal, sigui mascle o femella, però no hi ha cap teoria que s'hagi pogut contrastar amb fonts fiables.

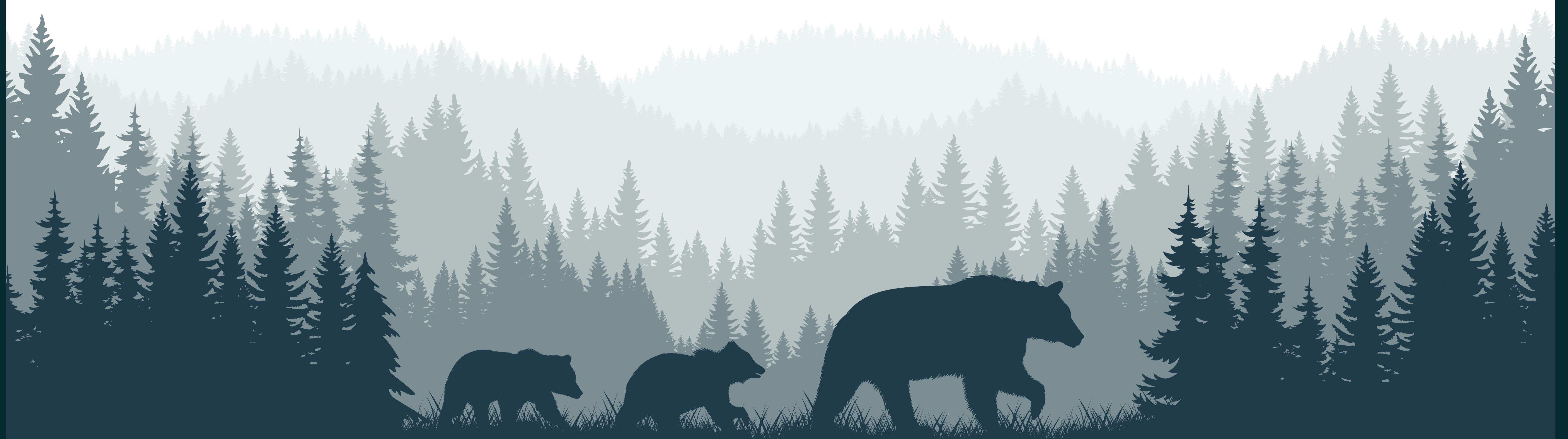
La **Festa de l'Ossa és una farsa**, és a dir, una representació en forma de comèdia d'un sol acte. És una expressió cultural viva i dinàmica, un ritual que obre un espai de trobada de la comunitat. En aquests moments ens permetem parlar obertament dels esdeveniments de l'any de manera festiva, però també sarcàstica, crítica i qüestionadora.

L'Ossa és un símbol. Quan atrapem l'animal en realitat estem lluitant contra totes les dificultats que se'ns han presentat. Ho fem treballant plegats i amb bon humor, amb l'enginy del nostre poble i les eines que hem desenvolupat.

Tenim dos festes arrelades al territori: **el ball de l'Ossa d'Encamp**, que se celebra el dilluns de Carnaval, i **L'última Ossa d'Ordino**, que té lloc la primera setmana de desembre.

Les Festes de l'Ossa estan incloses a l'Inventari general del patrimoni cultural del Govern d'Andorra com a béns immaterials i, des del novembre del 2022, juntament amb les celebracions de l'Alt Vallespir i sota la denominació de Festes de l'Os dels Pirineus, han estat reconegudes com a **patrimoni immaterial de la humanitat per la UNESCO**.

Amb la col·laboració de:



Govern d'Andorra

L'Ossa a casa nostra: una mica d'història



La primera referència escrita sobre les **Festes de l'Ossa** la trobem al llibre **Relació sobre la Vall de Andorra (1838)** del frare Tomàs Junoy i Arraut. Aquí ja es parla dels personatges que encara formen part de la farsa (dallaires, criades, senyors, caçadors i l'Ossa) i del ball posterior.

Uns anys més tard, el folklorista Salvador Armet i Ricart publica la monografia **Folklore Andorrà (1907)** en el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, i menciona les Festes de l'Os, sense parlar d'un lloc concret.

L'**Arxiu Nacional** té nombrosos documents i testimonis orals que parlen de les **Festes de l'Ossa** a diferents punts del país: Encamp, Ordino, la Cortinada, Escaldes, Andorra la Vella o Sispony. És molt probable que la festa s'hagi celebrat també a altres pobles.

Aquestes celebracions es van perdre per diverses raons. Hi va haver una crisi molt forta a la primera meitat del segle XX que va empènyer molts joves a deixar Andorra. Uns feien les temporades d'hivern fora i tornaven a l'estiu, i d'altres van marxar de manera definitiva; moltes vegades es traslladava la família sencera.

Després la situació va millorar, però la societat no era la mateixa. Amb l'activitat comercial lligada al turisme van canviar les formes de vida i, com a conseqüència, **es van deixar de banda les activitats agrícoles i ramaderes.**

Van ser èpoques de canvi. Andorra va començar a prosperar i la població va créixer amb l'arribada de nous veïns. També arribaven diverses modes que influïen en les celebracions locals. És per això que, fins i tot als llocs on encara es duu a terme la representació, **la festa va aparèixer i desaparèixer en diferents moments.**

Als anys cinquanta la celebració va agafar embranzida gràcies a Rossend Marsol, Sícoris, periodista i escriptor andorrà. Ell hi va fer diverses aportacions, com ara la inclusió de la megafonia o el guió, que encara és l'esquema de la representació d'Encamp. És probable que aquesta versió sigui la que va recollir Joan Amades al seu **Costumari Català (1952)**.

Entre els estudis més recents tenim **El ball de l'ossa d'Encamp a Andorra: anàlisi d'un ritual de pas pirenaic (1993)** de Francesc Perramon i Zapatero, publicat per l'Institut d'Estudis Andorrans. L'autor menciona que és probable que el ritual s'iniciés a l'edat mitjana, ja que en aquella època el culte als ossos estava estès pels pobles dels Pirineus.

Ara fa un temps que Ordino, amb alguns canvis de data i d'ubicació, ha donat un nou impuls a la seva festa.

Amb la col·laboració de:



Govern d'Andorra

El ball de l'Ossa d'Encamp

Per la Candelera, l'os surt de l'ossera



El ball de l'Ossa d'Encamp Centre d'Estudis i Recerca Cultural d'Encamp

És possible que hagi sentit alguna vegada aquesta dita popular. El 2 de febrer és la Candelera, una data que marca la meitat de l'hivern. A diversos països hi ha mètodes empírics per saber si la primavera s'acosta o si s'imposarà el fred; un de molt curiós és el Dia de la marmota als Estats Units. Als Pirineus teníem el nostre indicador particular: **els ossos**. No ens estem de res!



El ball de l'Ossa d'Encamp Centre d'Estudis i Recerca Cultural d'Encamp

Abans celebràvem la festa per la Candelera, però amb el temps vam canviar la data i ara **celebrem el ball de l'Ossa d'Encamp el dilluns de Carnaval**.



El ball de l'Ossa d'Encamp Centre d'Estudis i Recerca Cultural d'Encamp

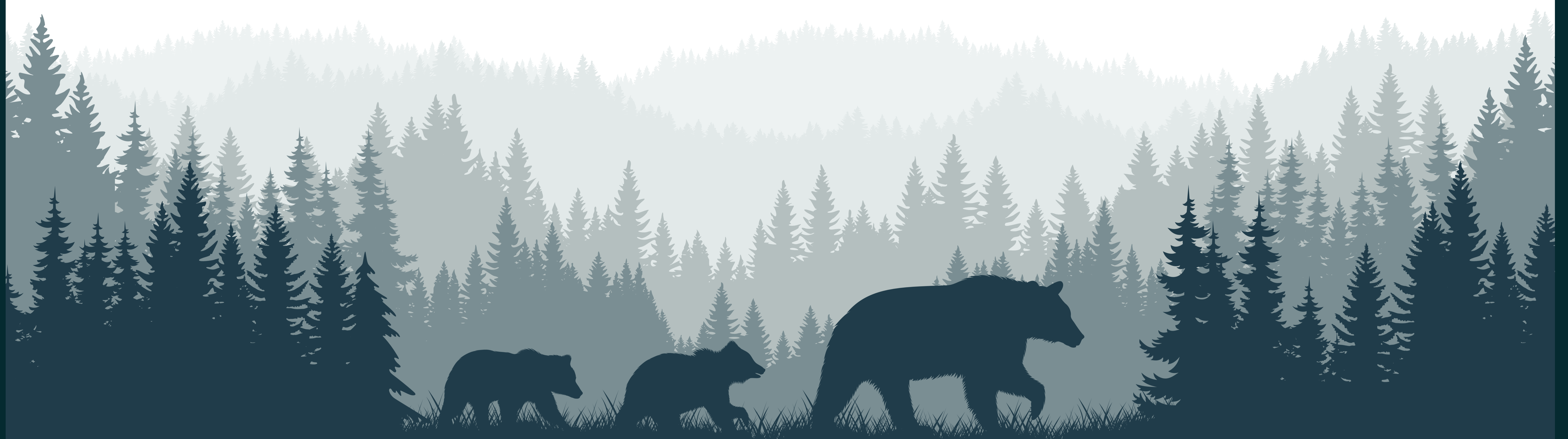
El **Carnaval d'Encamp és un dels esdeveniments més esperats** d'aquesta parròquia. El ball de l'Ossa n'és un dels elements principals, juntament amb el Judici dels contrabandistes i l'Operació del Carnestoltes, entre d'altres.



El ball de l'Ossa d'Encamp Centre d'Estudis i Recerca Cultural d'Encamp

La **Comissió de Festes d'Encamp** treballa tot l'any per organitzar aquestes activitats, però és el jovent del poble l'encarregat de dur a terme la representació de l'Ossa. Alguns dels rols fins i tot han passat de generació en generació.

Amb la col·laboració de:



Govern d'Andorra

Coneix els personatges (1/2)



Els dallaires

Mandrosos, ganduls, peresosos... dropos, més que dropos! Una colla de dallaires geperuts han sigut contractats per segar un camp, però es distreuen amb cada bestioleta que passa i cada pedra que troben. Qualsevol motiu és bo per xerrar, cantar... i barallar-se de tant en tant.

El quefe

El cap de la colla no s'imaginava quina una l'esperava! Ningú no li fa cas i ha

d'esperonar els altres dallaires, que són uns dropos, més que dropos! Ha de repartir cops de bastó a tort i a dret, que aquesta gent no s'entenen de raons i si no fan la seva feina, l'haurà de fer ell!

No obstant això, té temps per llegir el diari en veu alta mentre els seus companys el comenten.

El manador

El senyor d'aquestes terres li va encarregar de contractar els dallaires. Ha hagut de negociar una mica el preu, però han arribat a un bon acord.

És clar que a estones va a fer-los una ullada, que avui en dia no es pot confiar en ningú.

La Fregona i el Fregó

Ep! Ha arribat el moment de fer un (altre!) descans, els dallaires deixen les eines per poder fer un mos.

Una parella de minyons arriba amb un cistell ple fins a dalt de delícies que repartiran entre els treballadors, tant si volen com si no. Ous, farina, vi... i un fuet que, literalment, fa de fuet.

Amb la col·laboració de:



Govern d'Andorra

Coneix els personatges (2/2)



L'Ossa

L'Ossa s'acaba de despertar de la hibernació, té molta gana i ho vol tastar tot! Les olors dels menjars que porten la Fregona i el Fregó l'atreuen fins al bell mig d'Encamp.

Què hi deu haver, en aquesta panera? Mel de la bona, això segur. També hi troba els millors embotits d'Andorra: donja, bringuera... Com li agraden els productes de la terra!

Els caçadors

L'Ossa llaminera no se n'havia adonat, però un grupat de caçadors seguia el rastre de les seves petjades.

Són molt valents i estan disposats a protegir la seva gent de qualsevol amenaça. Ho aconseguiran?

Els senyors

Una parella de casa forta passeja tranquil·lament per les seves terres fins que es troben tot l'enrenou. Una ossa a casa nostra, quina por! Sort que tenim un poble eixerit. Els dallaires mereixen, sens dubte, rebre uns bons sous.

Els senyors surten al final, però anuncien la celebració amb una de les frases més esperades:

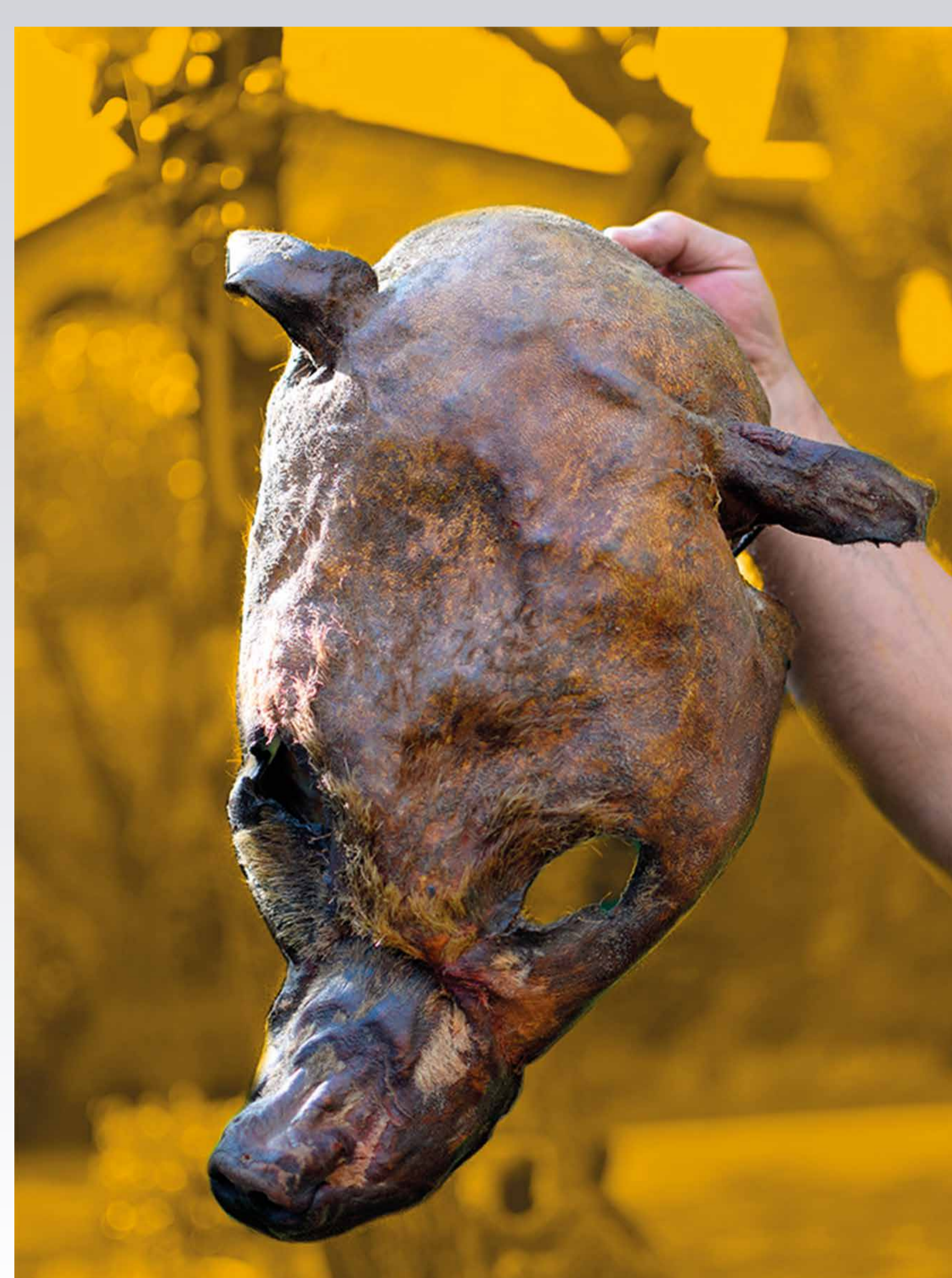
La mort d'aquesta bèstia ha de ser motiu de festa!

Amb la col·laboració de:



Govern d'Andorra

L'última Ossa d'Ordino



Originàriament, la representació d'Ordino es duia a terme per Carnaval a la plaça del poble, tot just davant de l'església de Sant Corneli i Sant Cebrià.

Després d'anys de continuïtat i discontinuïtat, va passar a celebrar-se per Sant Esteve fins que, finalment, el 2017 es va recuperar la festa amb força i ara **L'última ossa d'Ordino es representa la primera setmana de desembre.**

L'actuació es pot veure als **jardins d'Areny-Plandolit**, els primers d'Andorra de tenir un ús exclusivament decoratiu. La ubicació és immillorable, al costat d'una antiga casa pairal convertida en un dels museus més emblemàtics del país.

Amb la col·laboració de:



Govern d'Andorra

Coneix els personatges d'Ordino



Els dallaires

Un grup de dallaires ha de segar un camp, però són tan mandrosos que només volen seure a beure vi, menjar, jugar a cartes, queixar-se per tot i comentar com ha anat el darrer any. Hi ha qui fins i tot faria una becaïneteta, però no els veuràs mai abaixar el cap davant els abusos dels amos.

Han vingut al camp amb les seves famílies. Homes i dones aprofiten per fer petar la xerrada abans que arribi l'hivern més cru i tothom s'hagi de tancar a casa. Els seus infants també volten per allà, juguen a jocs tradicionals i s'ho miren tot amb atenció. Sembla que ningú no es vulgui perdre l'espectacle!

La colla treballa amb un cap no gaire exigent. Això vol dir que hi ha més oportunitats per escapolar-se de la feina.

El cavaller

Reconeixeràs ràpidament el senyor d'aquestes terres, d'aparença distingida i singular: porta un barret de copa alta i la seva capa és negra i elegant.

Passeja pels camps i ho inspecciona tot des de dalt del seu cavall. Ara vigila els dallaires que no volen treballar – intenta controlar les seves protestes i els amenaça dient que així no cobraran –, ara segueix una senyoreta que no es deixa festejar. O sí?

El senyoret i la senyoreta

Una parella de turistes ben avinguda arriba a Ordino i es troba amb els dallaires. No poden evitar burlar-se del seu aspecte, quines pintes! I, a sobre, mandrosos com ells sols.

Ell aprofita per fer de *camaco* i fotografiar tota l'escena, que bonica és la muntanya, oi? Quan el cavaller li ofereix de pujar al cavall, no perd l'oportunitat, encara que ho faci amb molta dificultat. Mira si està distret que deixa la senyoreta a mercè del cavaller pocavergonya que li vol ensenyar "les seves propietats". Pobreta! Pobreta?

La minyona

L'han enviat a portar menjar als treballadors, però ella és molt de la broma. Primer els burxa amb un cistell ple de draps i brossa, diuen que una vegada fins i tot s'hi van trobar un gat. És molt probable que sigui ella qui ha amagat els estris, i només per això els dallaires ja no poden treballar!

Després torna cantant, ara sí que els donarà el berenar, però ja ningú no se la creu, així que es fiquen amb ella (i amb el seu bigoti), l'arraconen i l'estoven, i li deixen el cul vermell com una tomata. Bromes aquí, bromes allà, després tots seuran junts i compartiran l'àpat.

L'Ossa

L'Ossa d'Ordino és molt trapella. Ve al poble atreta per la bona olor del menjar i, quan hi arriba, troba un escenari ideal per fer les seves entremaliadures.

Tant li fa robar les eines com l'espardenya d'un dels dallaires, juga una estona a fet i amagar, i es pensa que pot estar tranquil·la perquè a Ordino no arribaran mai els caçadors!

Amb la col·laboració de:



Govern d'Andorra

Les Festes de l'Oso a França (1/2)



Fa molts i molts anys que es duïen a terme aquestes **representacions arreu dels Pirineus**. Ara en queden molt poques en què els protagonistes siguin els ossos. A més a més de les d'Andorra, només es **representen a tres ciutats de l'Alt Vallespir, a França**.

Les Festes de l'Oso de França, però, tenen les seves particularitats. Per començar, tenen ossos en lloc d'ossos!

Les festes no coincideixen en el temps, així que tothom pot participar en les tres representacions. De fet, hi ha un moment en què es **passen el testimoni d'una festa a l'altra: una pota d'os**.

Arles

El primer cap de setmana de febrer comença la celebració a Arles.

La festa explica la història d'amor d'una dona, la Roseta, i un os. L'Oso intenta amagar-se, però és capturat. L'Oso, la Roseta i el seu marit, **el caçador** (el *trappeur*), passegen per totes les places del poble representant sainets.



L'Oso intenta diverses vegades atrapar la Roseta i fugir amb ella, però no ho aconsegueix, ja que altres personatges com els **bots** i les **tortugues** ho impedeixen. **Cada vegada que el caçador el torna a dominar, recita la seva prèdica de victòria**.

Quan arriben a la plaça de l'església, **l'Oso atrapa una dona del públic per fingir un aparellament** simbòlic. El caçador mata l'Oso i l'afaita perquè recuperi la forma humana.

Amb la col·laboració de:



Govern d'Andorra

Les Festes de l'Ous a França (2/2)



Prats de Molló i la Presta

A mitjans de febrer arriba el torn de Prats de Molló. És la festa més coneguda de les tres.

Tres homes joves disfressats d'ous baixen al poble des del Fort de la Guàrdia, una fortalesa situada a dalt d'un turó.

Duen la cara i els braços pintats amb una barreja d'oli i sutge, es cobreixen amb pells d'ovella i porten bastons.

Aleshores comencen a atacar la gent: primer els provoquen amb els bastons i després **deixen les cares ennegrides** de tots els que troben pel camí.

La farsa acaba quan arriben els barbers, els ancians del poble, tots vestits de blanc, i capturen les bèsties, les afaiten i les tornen humanes.



Sant Llorenç de Cerdans

A finals de febrer arriba la festa de Sant Llorenç de Cerdans, la més complexa quant a personatges.

El seguici surt de l'església Notre Dame de la Sort. Apareix la **Monaca**, un ésser que va espantant la gent amb els seus dos cossos fusionats que representen l'hivern i la primavera. També tenim **una parella de vells** que es passegen amb un escalfallits i intenten col·locar-lo per sota de les cames de les noies.

L'Ous Martí s'escapa després d'haver estat acusat de raptar una jove i d'emportar-se-la al bosc. El **líder** dels homes (el *meneur*) apareix amb l'Ous capturat i el porta pels carrers ballant i recitant **la Prèdica de l'Ous**.

Per acabar, els assistents encerclen l'Ous i comença el ritual per afaitar-lo amb una destral. Convertit en un humà redimit tria una noia del públic i comença el ball.

Tant a França com a Andorra tenim en comú que una vegada acaba la funció comencen els balls.

Amb la col·laboració de:



Govern d'Andorra

Hi ha ossos de veritat a Andorra?

Fa molts anys, **l'os bru (*Ursus arctos*)** era l'animal més gran i més fort de tots els que vivien en aquestes contrades. Era el rei dels Pirineus.

Als anys vuitanta del segle passat es va extingir a les àrees central i oriental d'aquesta serralada, però l'any 1996 es van introduir exemplars provinents d'Eslovènia i des d'aleshores la població d'ossos ha augmentat i s'ha establert als boscos pirinencs.

Juntament amb els dels països veïns, **els nostres tècnics fan el seguiment dels rastres que deixen els ossos** (petjades, pèls i excrements, principalment), però encara no n'hi ha cap que s'hagi instal·lat al Principat!

Les osses deixen la seva empremta al país

Tot i que aquests animals passen per Andorra molt de tant en tant, han deixat la seva empremta als mapes i als plànols del nostre país. Això ho sabem gràcies a la **toponímia**, és a dir, a l'estudi dels noms de lloc.

A **Sant Julià de Lòria** s'hi troba la **cova de l'Ossa**, a la zona de Rocafort, pujant per la carretera de Fontaneda. Es troba a uns 1.034 metres sobre el nivell del mar.

La **canya de l'Ossa** també és una cova, molt a prop de Sornàs (**Ordino**), tot i que pertany a la parròquia de **la Massana**, on també hi ha la **font de l'Ossa**, el **bosc de l'Obaga de l'Ossa** i la **canal de l'Ossa**.

També hi ha una ruta de senderisme a **Encamp** que es diu el **camí de l'Ossa**. Es tracta d'un itinerari difícil, de 36 kilòmetres i 2.123 metres de desnivell. S'inicia a la plaça del Consell d'Encamp i travessa la **Vall del Madriu-Perafita-Claror, patrimoni de la humanitat des del 2004**. Es necessiten dos dies per recórrer-lo, incloent-hi una nit al refugi de l'Illa.

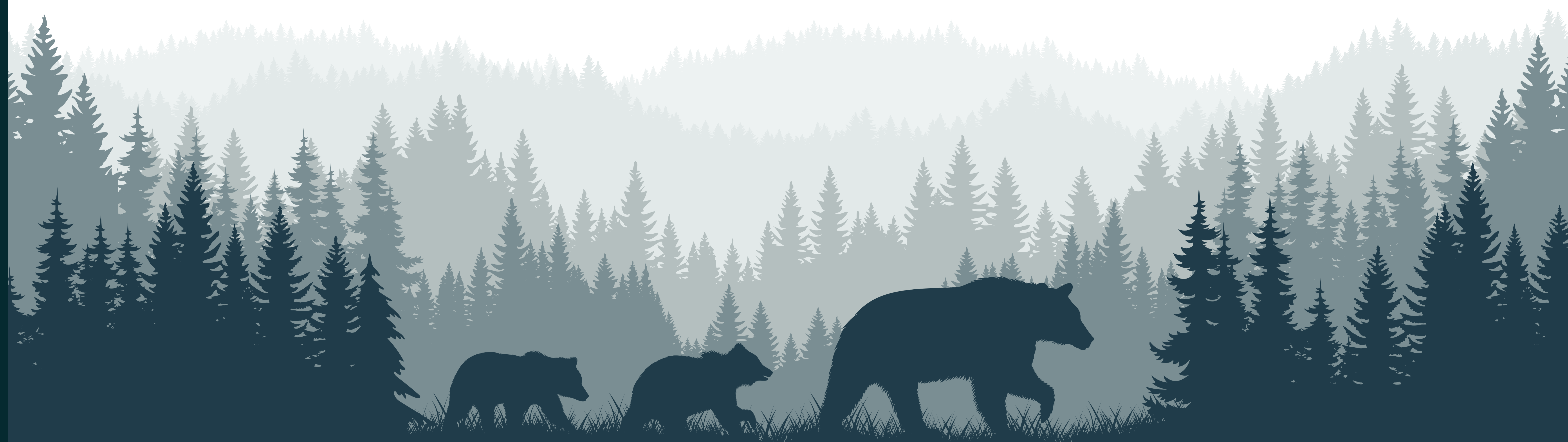
*Ballaré l'antiga dansa
si toqueu el tamborí,
perquè Pasqua va acostant-se
i l'hivern ja és a la fi.
Ballaré l'antiga dansa
si veniu a ballar amb mi.*

*Balla, balla, balla,
ballem tots el ball de l'os,
nens i vells i jovenalla,
agafats de dos en dos.*

**Fragment de "L'os"
d'Esteve Albert (El ball de l'os, 1981)**



Amb la col·laboració de:



Govern d'Andorra

Llegendes sobres les osses a Andorra (1/2)



En la seva obra *L'Atlàntida* (1877), Mossèn Cinto Verdaguer parla de la llegenda èpica sobre com van néixer els Pirineus i ja menciona els ossos:

“Pirene, lluny dels homens, vivia allí, dels ossos y llops en lo feréstech, rellent amagatall [...]”

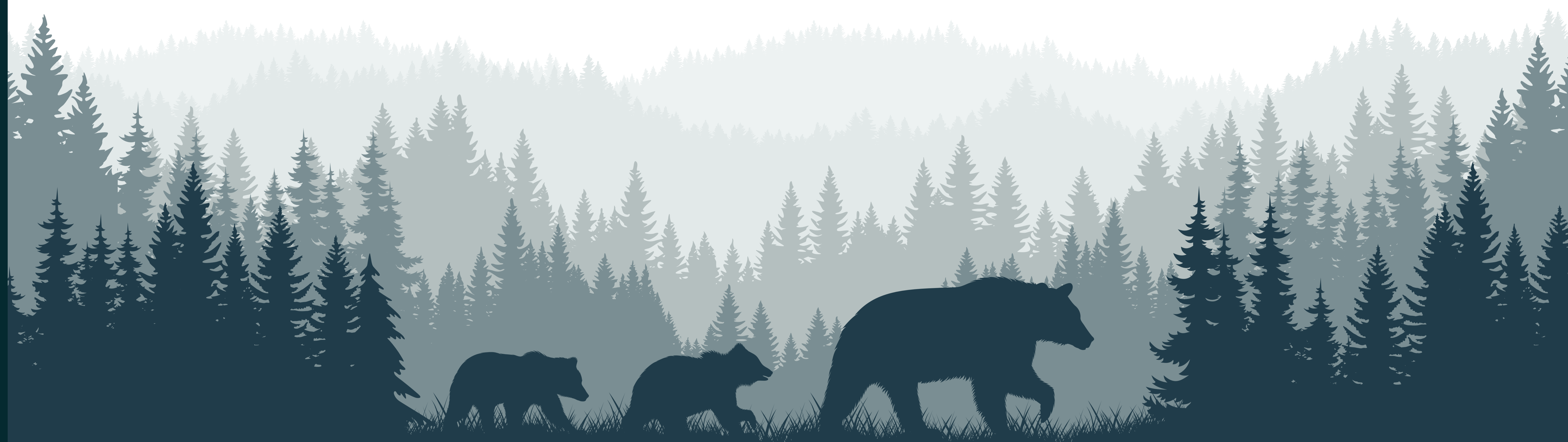
Verdaguer diu que Pirene va morir en un incendi i que Hèrcules, que n'estava enamorat, va apilar pedres per fer-li una tomba. I aquest és l'origen de les muntanyes en què vivim.

Els ossos sempre han voltat per aquesta zona, però hi ha registres de quatre **històries andorranes protagonitzades per osses**. Les dos més antigues les trobem a *Les llegendes d'Andorra* (1966) de Ricard Fiter, amb textos de Joan Puig i Salarich i il·lustracions de Sergi Mas.

“L'Ossa i els contrabandistes”

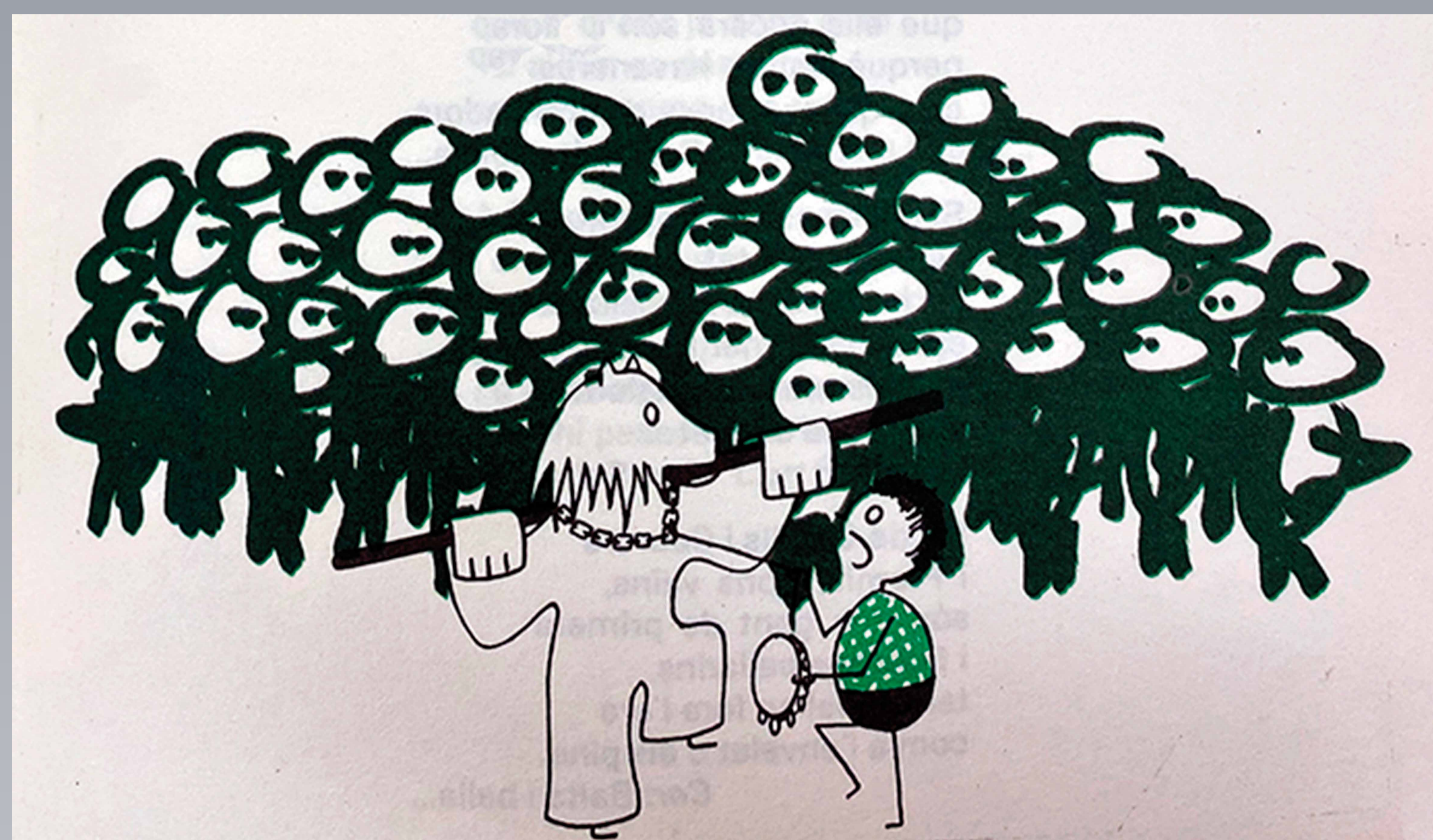
Una colla de contrabandistes anava de Sant Julià de Lòria a la Seu d'Urgell, però no van poder travessar el riu Runer perquè venia molt carregat. De cop, van sentir sorolls i es van amagar pensant que era la Guàrdia Civil. Tanmateix, era una ossa que amb la seva força va arrossegar un arbre caigut perquè fes de pont i va travessar el riu tranquil·lament amb els seus ossets. Quan va marxar, els contrabandistes van poder creuar el riu fent servir aquest pont i van arribar al seu destí.

Amb la col·laboració de:



Govern d'Andorra

Llegendes sobres les osses a Andorra (2/2)



“La cova de l’ossa”

Un pastor de Pui d’Olivesa (Sant Julià de Lòria) veia com cada nit desapareixia un dels seus corders. Va amagar-se per enxampar el lladre, però era una ossa qui entrava a la pleta. Quan l’animal va marxar, el va seguir fins a la seva cova i va veure que oferia el corder com a menjar als seus ossets.

L’endemà, el pastor va agafar una destral, va tallar llenya i va seure a esperar. Es va repetir la mateixa escena de la nit anterior, però quan l’Ossa va arribar a la cova es va trobar una foguera que li barrava el pas i li impedia veure els seus ossets. Estava tan desesperada que no es va adonar que el pastor venia per darrere. Sense cap mena de mirament, el pastor la va atacar amb la destral i va posar així fi a les amenaces al seu ramat.

La història és impactant, però heu de recordar que parlem d’altres temps.

A **Llegendes d’Andorra (2010)**, Àlvar Valls i Roser Carol recullen ambdós històries i n’afegeixen dos més:

A **“El ball de l’Ossa d’Encamp”** fan un resum de la farsa que es representa cada dilluns de Carnaval. Tanmateix, **“L’ossa de cal Moles”** és, probablement, la història més coneguda:

Els amos de cal Moles (Andorra la Vella) estaven visitant els seus prats al costat del riu Valira quan, de sobte, una ossa va baixar de la Comella i se’ls va plantar davant, tota dreta i en posició d’atac.

El senyor es va col·locar davant de l’animal, el va mirar als ulls i li va suplicar de fer un pacte entre les dos espècies. Les persones no atacarien mai els ossos si els ossos es comprometien a no atacar les persones. Li va oferir, a més, celebrar cada any una festa en honor seu. I així van néixer les Festes de l’Ossa.

Amb la col·laboració de:



Govern d’Andorra